

Ereğli Kömürleri İşletmesi

Cumhuriyet Dönemi Madencilik.

Dünya coğrafyasında kömüre ilk defa M.Ö. Çin'in kuzey kesiminde rastlanılmıştır. İlk zamanlarda günlük hayatta yakacak olarak kullanılmaya başlamıştır. Zaman içerisinde farklı coğrafyalarda ortaya çıkmasıyla ve meydana gelen yeni gelişmelerle birlikte kullanım alanında genişleme yaşanmıştır. Ancak kömürün asıl işlevselliği ve önemi İngiltere'nin öncülüğünde gerçekleşen Sanayi Devrimiyle ortaya çıkmıştır. Sanayi devrimiyle birlikte kömürün sanayide kullanılmaya başlanması İngiltere'de başlayıp 200 yıl boyunca tüm dünyaya yayılmıştır. Dünya ölçeğinde bakıldığında Sanayi Devrimi öncesi kömür üretimi çok düşük olmasına karşın devrimle birlikte üretimde hızlı artış yaşanmıştır. Böylece sanayi devrimi kömür ve buhar çağını beraberinde getirmiştir. Öncelik olarak zaman içerisinde kömür üretimindeki artışlar kömür kullanım alanını genişletmiştir. Artık kömür, kentlerde gündelik yakacak olmanın yanında demir madenciliğinde ham madde olarak yer almış ve birçok yeni mesleğe yol açmanın yanı sıra kâğıt ve cam sanayinin kapılarını da açmıştır. Bunun yanında üretimdeki enerji ihtiyacını karşılaması açısından şeker fabrikalarını ortaya çıkarır, aydınlatmada kullanılır ve yağla birlikte petrolün yerine geçer. Kömürün işlevselliğinin artması yeni gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Bu gelişmeler arasında ulaşım alanında bir çığır açılır ve yeni bir dönemin kapıları aralanır. Demiryolu, denizyolu ve karayolu ulaşımında hız ve etkinlik kazanımı sağlanır. Buhar gücüyle çalışan gemilerin denizlere inmesiyle birlikte ülkenin donanma ve taşımacılık alanlarında ilerleme kaydetmeleri sağlanır. Buhar gücüyle çalışan lokomotiflerle birlikte kömür artık her ülkenin en önemli madeni olmuştur. Kömüre sahip olan ve sanayi devrimiyle birlikte gelişimlerden geri kalmayan ülkelerin ekonomileri de gelişip, güçlenmiştir. Gelişen güçlü ülkeler buharla çalışan makinelerle bağlı olarak üretimlerini sürekli hale getirmiştir. Bunun sonucu olarak ta uluslararası ticari hareketlilik üst seviyelere çıkmıştır. Tüm dünyada kömür kullanımı ve çıkarımı önemli seviyelere çıkarıldığında Anadolu coğrafyasında da kömür madeni varlığı ortaya çıkmıştır. Anadolu coğrafyası yer altı madenleri bakımından oldukça zengin ve çeşitli yapıya sahiptir. Bu çeşitlilik arasında kömür de yer almaktadır. Fakat Osmanlı Devleti'nin 1822 yılına kadar bu madenden haberi olmamıştır. Osmanlı Devleti kömür madeni çıkarana kadar kömür ihtiyacını İngiltere'den sağlamıştır. Dünyadaki ulaşım ve sanayi alanındaki gelişmeler neticesinde artan ihtiyaçlar Osmanlı Devleti'ni harekete geçirmiştir. Özellikle donanmaya alınan gemilerin yakıtı için artan kömür ihtiyacıyla birlikte Anadolu'da kömür madeni aramalarına başlanılmıştır. Bu aramalar devlet tarafından teşvik edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin kömürü bulması ve işletmesi batılı devletlere göre daha geç olmuştur. Bunun nedeni de halkın kömürü günlük hayatta kullanmaması, devletin ağır sanayisi ve makine kuvveti gerektiren sanayinin olmamasından kaynaklanmıştır. Fakat ordunun özellikle de donanmanın ihtiyacı gün be gün artınca dışarıdan alımların külfeti devleti harekete geçirmiştir. Öncelik olarak Bahriye Nezareti tarafından kömür aranmaya başlanmıştır. Askerlere bu arama konusunda özel bir talimat verilmiştir. Aramalar neticesinde kömür ilk olarak 1822'de Ereğli'de Kestaneci köyünden gemici Hacı İsmail, ardından 1829'da Uzun Mehmet tarafından bulunmuştur. Böylece Osmanlı Devleti ilk kömür madeni rezervini Karadeniz bölgesinde bulunan Ereğli havzasında bulmuştur. Bu keşifle birlikte Osmanlı Devleti ilk taş kömürü çıkarımını gerçekleştirmiştir. Havzadaki kömürün çıkarılması ve işlenmesi amacıyla ilk etapta 6 ortaklı bir kumpanya kurulmuştur. 1842 yılında 7 ortaklı 12 hisseli bir şirket haline dönüştürülmüştür. 1848 yılından itibaren ise kömür yerli ve yabancı sermayedarlardan oluşturulan kumpanya şirketler tarafından çıkarılmıştır. Zaman içerisinde gerek Osmanlı Devleti'nin maden politikası gerekse yürütmüş olduğu ekonomi politikaları neticesinde kömür madeninin idaresi farklı kurumlara bırakılmıştır. Ereğli kömür madenleri 1849-1854 yılları arasında Hazine-i Hassa

idaresinde bulunmuştur. 1854-1855 yılları arasında geçici İngiliz yönetiminde 1855-1865 yılları arasında emanet idare ve İngiliz Kömür Kumpanyası idaresinde kalmıştır. 1861 yılında Osmanlı Devleti kömür madeni konusunda ilk Maadin nizamnamesi yayınlamıştır. Böylece Ereğli kömür havzasında bir düzen oluşturmaya çalışılmıştır. Ancak istenilen başarı sağlanamamıştır. 1865-1908 yılları arasında ise havzanın idaresi Tersane-i Amire idaresine verilmiştir. Ocakların işletilmesi hususunda düzen kurulması adına tekrar 1869, 1887, 1906 ve 1908 tarihli nizamnameler hazırlanmıştır. Yapılan çalışmalar ve hazırlanan nizamnamelere karşın istenilen başarı sağlanamamıştır. Havza, 1908'de Nafia Nezaretine, 20 Haziran 1909'da da Orman ve Maadin ve Ziraat Nezaretine bağlanarak faaliyetlerine devam ettirilmiştir. 1914 yılında I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Almanya ile yapılan müttefiklik antlaşması neticesinde Alman Albayın idaresinde Zonguldak'ta harp kömür merkezi kurulmuş ve kömür üretimi kontrolü Almanlar tarafından yapılmıştır. Ekim 1918'de Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasının ardından Fransızlar kömür üretimi yapılan bölgeyi işgal etmişlerdir. İtilaf Devletleri Kömür madenlerinde 1918 yılından itibaren bir süre Kömür Komisyonu emrinde üretime devam etmiştir. İtilaf Devletleri, kömür komisyonu yetkilisi olarak Fransız tebaasından birini görevlendirmiştir. Yetkili Zonguldak'tan İstanbul'a sevk edilecek kömürleri kontrol etmekle ve uygulamaları denetlemekle görevlendirilmiştir. 300'e yakın kömür ocağında işçiler ilkel şartlarda çalışmış bu yüzden İtilaf Devletleri'nin kontrolünde bulunan dönemde kömürdeki üretimden pek verim alınamamıştır.

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasının ardından başlayan işgaller neticesinde Millî Mücadele başlatılmış ve başarılı yürütülen süreç içerisinde Ankara'da Büyük Millet Meclisi açılmıştır. Büyük Millet Meclisi açılışından itibaren gündemine Ereğli kömür madenlerini almıştır. Ereğli Havzanın özellikle üretiminin artırılması konusunda çalışmalar üzerine yoğunlaşmıştır. Havzadaki üretimin artırılması hususunda öncelik olarak iş gücü konusunda adım atılmıştır. Havzada çalışan işçilerin çalışma koşullarının kötü olması üretimde düşüslere neden olmuştur. Bunu göz önüne alan hükümet, 1921 yılında ilk iş yasasını çıkartmıştır. Ereğli Havzai Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun *Havza-i Fahmiye Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik kanunu* ile çalışma koşulları düzenlenmiştir. Sonrasında da Amele Hastanesi ve Amele Birliği ve İhtiyat ve Teavün Sandığının kuruluşu gerçekleştirilmiştir.

Millî Mücadelenin zaferle sonuçlanmasının ardından barış görüşmelerine Lozan'da başlanılmıştır. Görüşmeler yaşanan anlaşmazlıklar nedeniyle kesintiye uğramış ve ara verilmiştir. Barış görüşmelerine verilmiş olunan arada, ülkenin iktisadi durumunun görüşülmesi ve durumun düzeltilmesi hususunda bir kongre planlanmıştır. Çünkü Hükümet, siyasi zaferin kalıcı olmasının iktisadi başarıya bağlı olduğunu göz önüne almıştır. Kongre, 17 Şubat-4 Mart 1923 tarihinde İzmir'de 1135 delegenin katılımıyla toplanmıştır. Kongrede ülke iktisadiyesinde yer alan, sanayi, tarım, ticaret ve maden alanlarında kararlar alınmış ve bu kararlara Misak-ı İktisadi Esasları denilmiştir. Bu esaslarda, madenlerle ilgili olarak *"kok ve antrasit cinsleri müstesna olmak üzere ihtiyacımızı temin eden maden kömürlerimizin ecnebi maden kömürleri rekabetine karşı himayesi. En mühim ve zengin kömür havzamız olan Ereğli-Zonguldak havzasıyla Soma ve diğer umum kömür havzalarımızın halihazırdaki elim vaziyetlerinin ıslahını temin edecek tedbir ittihazı ve bu meyanda Zonguldak havzasındaki Kozlu ve Kilimli şimendiferlerinin nefsi-i Zonguldak'taki şimendiferlerde yapıldığı gibi geceli gündüzlü işletilmesi ve bu mahallerdeki şimendifer ücretleriyle Zonguldak limanı rüsumunun tenzili çaresinin takarrisi ve bütün müessesatı-ı millie ile şimendiferlerimizin ve yerli fabrikalarımızın ve seyr-i sefain şirketleriyle ziraat makinelerinin yerli kömürü sarf ve istihlak eylemelerinin temini."* Esaslarda kömüre ve özellikle Ereğli havzasındaki kömür madenlerine dikkat çekilerek, havzadaki vaziyetin tespiti ve maden ocaklarının durumunun incelenmesine karar verilmiştir.

Kongrede madenlerle bağlantılı olmasından dolayı sanayi konusunda da kararlar alınmıştır. Kongrenin ardından Lozan

barış görüşmeleri yeniden başlamıştır. Tarafların görüşülen konularda anlaşma sağlanması akabinde 24 Temmuz 1923 tarihinde [Lozan Barış Antlaşması](#) imzalanmıştır. Uluslararası arenada kazanılmış olunan başarının ardından 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyet ilan edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşunun gerçekleştirilmiş olmasının ardından kömür madenleri konusundaki çalışmalara hız kesmeden devam edilmiştir. Bu hususta öncelik olarak işletmenin teknik personel gereksiniminin karşılanması konusunda çalışma yapılmıştır. Çalışmalar çerçevesinde 1924 yılında Yüksek Maadin ve Sanayi Mühendis Mektebi kurulmuştur.

Devlet, havzadaki kömür madenlerinde 1925-1936 yılları arasında dolaylı müdahale politikası yürütmüştür. Bu hususta öncelik olarak Havza İktisat Müdürlüğü kurularak ocakların denetimi sağlanmıştır. Ardından havzadaki ocakların bir bölümü İş Bankası'na verilmiş ve üretimin artırılması görevi verilmiştir. Bu görevin verilmesiyle birlikte İş Bankası 1926 yılına kadar Maden Kömür İşletmeleri TAŞ, Kozlu Kömür İşleri TAŞ, Kilimli Maden Kömürleri TAŞ ve Kireçli Maden Kömürleri TAŞ'ı kurmuş ve havzada etkin olması için çalışmalar yürütmüştür. Çalışmalar devam ederken İzmir İktisat Kongresinde alınmış olunan kararlar neticesinde 1927 yılında Teşvik-i Sanayi Kanunu çıkarılmıştır. Böylece devlet, madeni sanayiye entegre etme hususunda halkı teşvik etmiştir. Her ne kadar kanun yerinde ve zamanında çıkartılmış olsa da 1929 yılında başlayan dünya ekonomik buhranı, bu girişimde istenilen başarının elde edilmesine engel olmuştur. Buhranla birlikte kömür madenine olan ilgi azalmıştır. Bu durumda devlet, duruma müdahil olmak için işletmeci olarak yer alamaya karar vermiştir. Bu yer alma fikri neticesinde mecliste 1920 yılından 1933 yılına kadar imtiyazlı şirketlerin elinde bulunan işletmeler için millileştirme çalışmaları yürütülmüştür. Bu hususta, Ereğli Limanı, Zonguldak-Çatalağzı demiryolu ve kömür madenleri işletmelerine bizzat müteşebbis olarak katılmış ve önemli devletleştirme işleri yapmıştır. İş Bankası havzada önemli yatırımlar yaparak iyileştirme çalışmalarına yönelmiştir. İş Bankasının bazı ocakları satın almasıyla birlikte hem havzadaki devletin ağırlığı hem de üretim faaliyetlerinde artışlar yaşanmıştır. Maden kömürü havzasında üretimin artması akabinde kömürün ülke ekonomisindeki önemi de giderek artmıştır.

Ereğli havzasında kömür madenine yönelik 1935 yılına kadar çeşitli çalışmalar yürütülmüştür. Devlet, ülke genelinde maden konusunda tek elden bir kurum tarafından çalışmaların daha sistemli yürütülmesine karar vermiştir. Bu karar neticesinde Türkiye'de işletmecilik dönemi resmen başlamıştır. Bu hususta yapılan ilk çalışma [Etibank](#)'ın kuruluşu olmuştur. 1935 yılında [Etibank](#)'ın kurulmasıyla birlikte madencilik sektöründeki çalışmalar sistemli olmanın yanında hız da kazanmıştır. Ardından da maden aramalarının daha sistemli ve sağlıklı bir şekilde yürütülmesi için Maden Tetkik Arama (MTA) Enstitüsünün kuruluşu gerçekleştirilmiştir. Böylece iki kurumla birlikte dağınık olarak işletilen madenlerin merkezi denetimi sağlanarak devlet elinin havzada daha da güçlenmesine imkân sağlanmıştır. Havzanın tamamen devletleşme süreci için çalışmalara başlanılmıştır. Bu çalışmalar kapsamında Ereğli Şirketi üzerinde yoğunlaşmıştır. [Etibank](#)'ın kurulmasıyla birlikte Ereğli Şirketi, havzada rahat çalışma ortamı bulamamıştır. Bunun üzerine şirket kendi isteğiyle satış işlemlerini gerçekleştirmek istemiştir. Bu durumda şirketin satın alınması çalışmaları başlatılmıştır. Ereğli Şirketi ile İktisat Vekaleti arasında 28 Kasım 1936 yılında imzalanan anlaşma, 3146 sayılı ve 7 Nisan 1937 tarihli kanun ile tasdik edilip kabul edilmiş ve böylece Ereğli Şirketi'ne ait bütün tesisler devlete geçmiştir.

[Etibank](#), 1 Mayıs 1937'de havzayı Fransız Ereğli şirketinden almıştır. Ereğli şirketine ait tüm tesisleri [Etibank](#)'a geçmiştir. Sonrasında Ereğli şirketinden alınan liman, demiryolu, madenlerle iktisat müdüriyeti tarafından işletilen Kozlu ve Kilim demiryollarının işletilmesi ve havzadaki deniz işlerinin tekele alınması çalışmaları başlatılmıştır. Bunun için 3241 nolu ve Haziran 1937 tarihli kanunla ve [Etibank](#) yönetim kurulunun 4 Mart 1937 tarihli 31/4 sayılı 28 Nisan 1937 tarih 36/3 sayılı kararları ve 1377 ticari kayıt numarası ile Ereğli Kömür İşletmesi TAŞ (EKİTAŞ) kurulmuştur.

Maden yüksek mühendisi Bekir Vehbi 1 Mayıs 1937’de ilk müdür olarak atanmıştır. Haziran 1937’de Ereğli şirketinden satın alınan tüm ocaklar EKİTAŞ’A devredilmeye başlanmıştır. Mecliste yapılan görüşmeler neticesinde çıkarılan kanunla birlikte 1 Aralık 1940 yılında 3867 sayılı kanunla Zonguldak havzasındaki maden kömür ocakları **Etibank** ve ona bağlı olan Ereğli kömür işletmesine devredilmiştir. Yine aynı yıl 31 Mayıs 1940 tarihinde 3867 sayılı kanun birinci maddesi gereğince Ereğli kömür havzasında ocakların tamamı veya bir kısmının devletçe işletmesi kararı alınmıştır. İcra vekilleri heyetinin 15 Ekim 1940 tarihli ve 2/14547 sayılı kararnamesiyle her ne olursa olsun tüm ocakların devletçe işletilmesi kararı verilmiştir. Bu karar neticesinde Ereğli kömür havzasındaki ocaklar ve müesseseler devlet sermayesi olan Ereğli Kömür İşletmesi tarafından işletilmeye başlanmıştır. Ereğli Kömür İşletmesi, 1943 yılı itibariyle kömür üretimi bakımından havzayı 5 büyük üretim bölgesine ayırmış ve her bölgenin yönetimini bir baş mühendise bırakmıştır. Böylece tüm maden kömürü çıkarımı ve işletilmesinde tek yetkili devlet olmuştur.

II. Dünya Savaşı’ndan sonra maden kömürü işletmeciliğinde modern yöntemlere yönelinmiştir. 1948 yılı itibariyle üretim merkezi Kandilli, Kozlu, Üzülmöz, Gelik ve Kilim olarak ayrılmıştır. 1950-1957 yılları arasında “tekelci dönemde” havzanın “Genel Amenajman Planı” çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu plan çerçevesinde 1953 yılında 4/1922 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla EKİTAŞ’ın sınırları belirlenmişti. 1957 yılında çıkarılmış olan 6974 sayılı Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu Kanununu ile Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı’na bağlı bulunmak koşuluyla Türkiye Kömür İşletmeleri kurumu kuruldu. **Etibank**’a bağlı olan Ereğli Kömürleri İşletmesi müessesesi, Türkiye Kömür İşletmeleri kurumuna bağlandı. Böylece Ereğli Kömürleri İşletmesi, Türkiye Kömür İşletmelerinin alt kuruluşuna dönüşmüştür.

Suna ALTAN

KAYNAKÇA

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (BCA).

BCA, 30.18.1.2.92.99.7

BCA, 30.18.1.2.55.47.14

BCA, 030.18.1.1. 7.25.10

T.C. Resmî Gazete, 31 Mayıs 1957, Sayı.9621.

T.C. Resmî Gazete, 5 Haziran 1940, Sayı.4527.

BORATAV, Korkut, **Türkiye’de Devletçilik**, İmge Kitabevi, İstanbul 2006.

DEMİR, Özkan, “Cumhuriyet Döneminde Maden İşletmelerinde İşçi Haklarını Belirlemeye Yönelik Bazı Düzenlemeler (Ergani Bakır İşletmesi ve Ereğli Kömür İşletmesi Örnekleri)” **Yer Altı Kaynakları Dergisi**, S.18, Temmuz 2020, ss. 43-54.

ELDEM, Vedat, **Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomisi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1994.

HOBBSAWM, Eric, **Devrim Çağı**, (Çev. Bahadır Sina Şener) Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2008.

H. MCNEİLL, William, **Dünya Tarihi**, (Çev. Alaeddin Şenel), İmge Kitabevi, Ankara 2008.

İMER, Hüseyin Fehmi, **Ereğli Maden Kömürü Havzası Tarihçesi**, Zonguldak Ali Rıza İncealemdaroğlu Matbaası,

1944.

İNAN, Afet, **İzmir İktisat Kongresi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2018.

İNAN, Afet, **Türkiye Cumhuriyetinin İkinci Sanayi Planı 1936**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1973.

KARA, Murat, "Cumhuriyet Dönemi'nde Ereğli Kömür Havzası (1920-1940)", **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.14, S.1, Yıl: 2012, ss. 111-137.

KARA, Murat, "Cumhuriyet Döneminde Ereğli Kömür Havzası (1920-1940)", **DEU SBE Dergisi** C.14 S.1, 2012 ss.111-137.

KURUÇ, Bilsay, **Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi Büyük Devletler ve Türkiye**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2018.

KORALTÜRK, Murat "Zonguldak'ta Olmayan Tarihçilik Üzerine", **Toplumsal Tarih**, Sayı 145, Ocak 2006.

ÖĞRETEN, Ahmet, "Ereğli Kömür Madeni Havzasında İlk Üretim", **A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S.31, Erzurum 2006, ss.135-160.

ÖZEKEN, Ahmet Ali, **Türkiye Kömür Ekonomisi Tarihi**, Milli Mecmua Basımevi, İstanbul 1955.

ÖZEKEN, Ahmet Ali, **Ereğli Kömür Havzası Tarihi Üzerinde Bir Deneme**, Kenan Matbaası, İstanbul 1944.

TAK, İsa, "Osmanlı Döneminde Ereğli Kömür Madenlerinde Faaliyet Gösteren Şirketler", **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S.18 Erzurum 2001, ss.253-257.

SAVAŞKAN, Bahri, **Zonguldak Maden Kömürü Havzası Tarihçesi**, İlkadım Matbaası, Zonguldak 1993.

SERVER, Tanilli, **Yüzyılların Gerçeği ve Mirası V. Cilt**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018.

TEKELİ İlhan, İLKİN Selim, **1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları**, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2019.

TEZEL, Yahya S., **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2002.

Zonguldak Ticaret Dünyası 1923-1948, (Yayına Haz. AKYOL İzzet - KUNT, Gazanter) S.7, 1949.

Yurt Ansiklopedisi Türkiye İl İl; Dünü Bugünü Yarını, C.10, Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1982-83-84.

YURTOĞLU, Nadir, "Türkiye'de Zonguldak-Ereğli Kömür Havzasının Yapısal Analizi (1920-1960)", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, XVI/33 (2016-Güz/Autumn), ss. 211-256.

YURTOĞLU, Nadir, **Maden İşletmeciliği ve Maden Politikaları (1923-1960)**, Siyasal Kitapevi, Ankara 2019.

VARLIK, M. Bülent, "Osmanlı Devleti'nde Madenlerde Çalışma Koşulları", **Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi Cilt 4**, İletişim Yayınları, İstanbul 1985.

QUATAERT, Donald, "19.yy'da Osmanlı Devleti'nde Madencilik", (Çev. Ahmet Günlük) **Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi Cilt 4**, İletişim Yayınları, İstanbul 1985.

28/11/2023 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/eregli-komurleri-isletmesi/?pdf=6014> adresinden erişilmiştir